

MONIKA LENDER-GOŁĘBIEWSKA

KINEMATOGRAFICZNY OBRAZ ŚWIĘTYCH ZAKONNIC

A cinematographic image of the holy nuns

Fabularny oraz serialowy wizerunek kobiety bywał niejednokrotnie przedmiotem analiz teologicznomedialnych¹ oraz filmologicznych². W najnowszej literaturze filmoznawczej nie ma zbyt wielu prac dotyczących filmu religijnego, co skutkuje między innymi brakiem analiz kinematograficznych przedstawień zakonnic. Celem niniejszego studium jest wypełnienie choćby w małym zakresie owej luki. Metoda indukcji fenomenologicznej, wzbogacona o system badania filmu jako przekazu medialnego rozwijany w Katedrze Teologii Środków Społecznego Przekazu i Edukacji Medialnej UKSW³ zostanie zastosowany wobec wybranych fabularnych wizerunków kobiet, które swoje życie postanowiły oddać na służbę Bogu.

W *Pierwszym liście do Koryntian* święty Paweł napisał: *Pragnąłbym, aby wszyscy byli jak i ja, lecz każdy otrzymuje własny dar od*

¹ Zob. G. Łęcicki, *Obraz kobiety w wybranych polskich filmach i serialach pierwszej dekady XXI wieku*, w: red. J. Smół, *Naprawdę jaka jesteś, nie wie nikt – obraz kobiety w języku i literaturze*, Poznań 2011, s. 233-251; M. Lender-Gołębiowska, *Piękne, Dobre, Prawdziwe. Obraz świętości kobiet na przykładzie polskich i zagranicznych filmów fabularnych z lat 2000-2015*, Warszawa 2018, s. 5-6.

² Zob. Z. Pitera, *Diabeł jest kobietą*, Warszawa 1989, s. 11-27.

³ Zob. G. Łęcicki, *Analiza filmu jako przekazu medialnego w świetle teologii środków społecznego przekazu*, w: G. Łęcicki, M. Butkiewicz, P. Drzewiecki, D. Jaszewska, *Film w perspektywie teologii mediów i edukacji medialnej*, Warszawa 2017, s. 9-47; Tenże, *Film religijny jako fenomen kulturowy, dzieło artystyczne oraz przekaz medialny*, w: red. M. Butkiewicz, G. Łęcicki, *Pokazać niewidzialne. Film religijny w perspektywie teologii środków społecznego przekazu i języka mediów*, Warszawa 2019, s. 9-92.

Boga: jeden taki, a drugi taki. Tym zaś, którzy nie wstąpili w związki małżeńskie, oraz tym, którzy już owdowieli, mówię: dobrze będzie, jeśli pozostaną jak i ja (1 Kor 7, 7-8). Te słowa są pochwałą bezżeństwa, podjętego na chwałę Bożą. Historia Kościoła zna wiele kobiet, które do świętości doszły drogą życia konsekrowanego. Były wśród nich zarówno siostry zakonne, m.in. św. Matka Teresa z Kalkuty⁴, jak i wdowy, które po śmierci męża wybrały życie mnisze, jak np. św. Rita z Cascia⁵. Fabularne obrazy ich świętości będą przedmiotem poniższych analiz.

I. Historia świętej Rity

Akcja filmu *Historia świętej Rity* rozgrywa się na przełomie XIII i XIV wieku we włoskiej miejscowości Cascia. W niej rodzi się wymodlone przez niezamożnych ludzi, Antoniego i Amatę Lottich dziecko, dziewczynka o imieniu Margherita, które oznacza perłę⁶.

Czasy, w których żyje Rita są mroczne i niespokojne: szerzą się epidemie, Kościół jest rozdarty schizmą, niewinni ludzie są nękani przez zbójców. Mimo niemal wszechobecnego zła i jakby na przekór niemu młoda dziewczyna czyni dobro: pomaga w pobliskim zakonie, opiekuje się chorymi i uprawia lecznicze zioła⁷. Pewnego dnia wypasając wraz z innymi siostrami owce widzi zbliżających się w ich stronę uzbrojonych jeźdźców. Bojąc się ich zakonnice uciekają w popłochu, natomiast Rita zostaje. Jeden z jeźdźców przekazuje jej wtedy niemowlę, uratowane podczas wcześniej stoczonyj walki. Małgorzata nie widzi twarzy rycerza, ale zapamiętuje jego pierścień. Później Rita spotyka mężczyznę, który uratował niemowlę; rozpoznaje go właśnie po pierścieniu. Między młodymi rodzi się uczucie, które mimo sprzeciwu rodziców rozwija się i prowadzi do małżeństwa⁸.

⁴ Zob. K. Spink, *Matka Teresa. Autoryzowana biografia*, Lublin 2001, s. 31-41.

⁵ Zob. W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 2008, s. 396-398.

⁶ Zob. P. Radzyński, *Św. Rita z Cascia (1381-1457) – orędowniczka w kłopotach*, <http://laurafilm.blogspot.com/2014/05/swieta-rita-z-cascia.html> (dostęp 6.08.2020).

⁷ Zob. *Historia św. Rity*, <http://kultura.wiara.pl/doc/1950890.Historia-sw-Rity>, (dostęp 18.08.2018).

⁸ Zob. *Historia świętej Rity*, reż. G. Capitani, 26.09.2004 (data premiery światowej).

Po ślubie Rita przekonuje się, że jej mąż, rycerz Paolo Mancini, ulega złu: zabija ludzi, którzy sprzeciwiają się interesom jego rodziny i są jej przeciwnikami. Rita bardzo to przeżywa; nie chce, by jej ukochany po śmierci trafił do piekła za potworne grzechy, których się dopuszcza. Zaczyna żarliwie się za niego modlić, a w nim dokonuje się wewnętrzna przemiana⁹. Nie jest to łatwe. Filmie dosadnie pokazuje, jak wielka walka toczy się o nawrócenie Paola. Stoi on przed trudnym wyborem: może zostać wierny swojej rodzinie i być rycerzem, który zabija, albo ulec prośbom żony i zająć się czymś innym. Porzuca złą drogę i z Ritą przeprowadza się do młyna poza miasto; małżonkowie wiodą tam szczęśliwe, proste, spokojne, niemal sielskie życie; rodzą im się bliźniacy: Jakub Antoni oraz Paweł Maria. Rita uczy ich dobroci, serdeczności oraz pomagania innym. Wpaja synom, że walka i zabijanie są czymś złym, co czyni serce brudnym, a człowieka grzesznym. Szczęście rodzinne Mancinich nie trwa jednak długo. Bracia Paola bowiem coraz częściej zapraszają dorastających Jakuba oraz Pawła do swojego domu, gdzie chłopcy z zapałem uczą się szermierki. Tragiczna śmierć jednego z braci Paola uruchamia lawinę zła. Zgodnie z obyczajem pomście Francesco jest obowiązkiem żyjących braci, dlatego Paolo wyrusza do walki, w której zostaje śmiertelnie ranny. Rita jest przy umierającym mężu; słyszy jego wyznanie, że nie zabił oprawcy Francesco i przez to sam został pchnięty mieczem. Rozżalona żona krzyczy wtedy: „Paolo, nie umieraj. Nie mogę żyć bez ciebie”¹⁰. Po śmierci ojca Paweł i Jakub chcą go pomścić, jednak Rita podczas pogrzebu przebacza publicznie zabójcy męża i tłumaczy chłopcom, że złość w sercu tylko ich niszczy i nie daje wolności. Z taką postawą nie może pogodzić się brat zmarłego; namawia Jakuba i Pawła, by opuścili matkę i przyłączyli się do niego. Mimo prośb i błagań Rity chłopcy ją opuszczają, ona zaś modli się, by dobry Bóg wziął ich do siebie i ochronił przed śmiertelnym grzechem, i tak się stało: chłopcy zmarli na dyzenterię.

⁹ Zob. A. Solarewicz, *Kochaj i walcz*. „Święta Rita z Cascia”, <http://myslkonserwatywna.pl/swrita/>, (dostęp 7.08.2020).

¹⁰ Zob. A. Solarewicz, *Kochaj i walcz*. „Święta Rita z Cascia”, dz. cyt.

Pokazane w filmie sceny przemocy i śmierci stanowią ilustrację cierpień, które dotyczą wrażliwej duszy głównej bohaterki. Jej życie, choć początkowo szczęśliwe, szybko zamienia się w koszmar, który wydaje się nigdy nie mieć końca. Pozbawiona rodziny, osamotniona wdowa załamuje się i przeżywa ciemną noc. Zachowuje się jak obłąkana, śpi w jaskiniach i staje się żebraczką. Momentem przełomowym, który przywraca ją do rzeczywistego świata, jest udzielenie pomocy ciężarnej kobiecie podczas porodu. Widząc niemowlę Rita stwierdza, że najważniejsza jest miłość i dochodzi do wniosku, że chce nią żyć. Od tej chwili próbuje wstąpić do zakonu; niestety, siostra przełożona nie chce się na to zgodzić. Nigdy dotąd bowiem wdowy nie zostawały zakonnicami. Pragnienie Rity jest jednak tak ogromne, a łaska Pana jest z nią i nagle w niewyjaśniony sposób, we śnie, pobożna wdowa przenosi się na dziedziniec klasztoru św. Marii Magdaleny w Cascii. Po tym wydarzeniu Rita rzeczywiście zostaje siostrą zakonną. W sposób szczególny jednoczy się z Bogiem na modlitwie, rozważając mękę i śmierć Chrystusa. Podczas jednej z owych modlitw kolec z cierniowej korony Jezusa wbija się jej w czoło, a stygmat, który przy tym dostaje, krwawi aż do jej ostatnich dni. Na łożu śmierci Rita prosi swoją krewną o przyniesienie z ogrodu czerwonej róży. Dziewczyna dziwi się, ponieważ jest środek zimy i oczywiste jest, że róże o tej porze roku nie kwitną. Rita się jednak nie myli, na klasztornym dziedzińcu, mimo mrozu i śniegu, zakwita piękny kwiat czerwonej róży. Rita umiera w styczniu 1447 roku¹¹.

Analizowany film Giorgia Capitaniego jest zarówno opowieścią o miłości małżeńskiej i macierzyńskiej, jak i o całkowitym przyłgnięciu do Boga mimo przeciwności losu i niesprawiedliwości świata. Przedstawiona historia pokazuje również pojednanie dwóch zwaśnionych rodów, między którymi od wieków dochodziło do rywalizacji, a nawet morderstw; zgoda była możliwa dzięki wytrwałej i żarliwej modlitwie św. Rity¹².

¹¹ Zob. *Historia świętej Rity*, dz. cyt.

¹² Zob. P. Radzyński, *Św. Rita z Cascia...*, art. cyt.

Analizując przypomniane na ekranie dzieje św. Rity należy zauważyć, że stanowią one komunikat medialny zawierający przede wszystkim przesłanie dydaktyczne. Obraz rozmaitych doświadczeń św. Rity, zarówno szczęścia małżeńskiego, jak i wielorakich cierpień, a także powołania zakonnego, wyraźnie akcentuje złożoność ludzkiego losu oraz nieprzewidywalność przyszłości. Przypomina także heroiczny wymiar wiary, która jest fundamentem konkretnych wyborów moralnych i egzystencjalnych. Film dobrze skonstruowany, dynamiczny, świetnie ukazujący realia włoskiego średniowiecza, przemawia do widza także dzięki znakomitej grze aktorskiej odtwórczyni roli tytułowej, Vittorii Belvedere¹³. Przejawem jej talentu stało się perfekcyjne odegranie rozmaitych emocji¹⁴. Film, jako audiowizualny przekaz medialny, bazuje na wywoływaniu emocji. W tym więc przypadku należy ocenić, że zarówno dzięki wartkiej, ciekawej akcji, bogatej biografii św. Rity, a głównie dzięki sztuce aktorskiej V. Belvedere taki efekt udało się twórcom badanego obrazu osiągnąć. Należy jeszcze zauważyć, że kinematograficzna narracja biografii św. Rity stanowi komunikat medialny obalający niejako stereotyp postrzegania zakonnicy jako kobiety o ograniczonych doświadczeniach i możliwościach. Filmowy obraz troskliwej żony, czułej matki, gorliwej zakonnicy, choć dotyczy bohaterki żyjącej w średniowieczu, to jednak zawiera sugestywne przesłanie o uniwersalnym charakterze powołania do świętości na rozmaitych drogach życia w każdych czasach¹⁵.

2. Matka Teresa

Dwa kolejne badane obrazy stanowią fabularne biografie świętej zakonnicy, żyjącej w czasach najnowszych, a mianowicie Matki Teresy z Kalkuty (1910-1997).

¹³ Zob. *Vittoria Belvedere*: <http://www.filmweb.pl/person/Vittoria+Belvedere-85214> (dostęp 6.08.2020).

¹⁴ Zob. *Historia świętej Rity*, dz. cyt.

¹⁵ Por. W. Słomka, *Świętość*, w: red. M. Chmielewski, *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin-Kraków 2002, s. 866-868.

Premiera filmu Fabrizio Costy *Matka Teresa* odbyła się 19 października 2003 r., w dniu jej beatyfikacji¹⁶. Już za życia uważana była za świętą; świat zachwycał się niezwykłą charyzmą albańskiej zakonnicy, która odważnie i ofiarnie nosła miłość tam, gdzie ubodzy i chorzy jej nie doświadczali¹⁷.

Analizowany film został zrealizowany z wielkim rozmachem, grało w nim 8 tysięcy statystów. Ze względu na trwającą w Indiach wojnę domową został nakręcony głównie w Colombo w Sri Lance, a nie w Kalkucie. W prawdziwych slumsach, położonych na obrzeżach miasta wybudowano scenerię, która wykorzystana została do nadania wrażenia realizmu badanego obrazu. Niektóre zdjęcia, zgodnie z biografią Matki Teresy, nakręcono w Watykanie. W filmie wystąpiły zarówno postacie autentyczne, jak i fikcyjne, lecz wszystkie wydarzenia pokazane w filmie były oparte na faktach.¹⁸

Obraz przedstawia życie Matki Teresy od dzieciństwa (w retrospekcjach), aż do śmierci. Skupia się on głównie na jej działalności i pracy charytatywnej wśród trędowatych, bezdomnych, ubogich, głodnych oraz niechcianych dzieci, co stanowiło wyraźne podkreślenie tego wymiaru świętości chrześcijańskiej, którą jest miłość do cierpiącego i konającego Jezusa oraz dosłowne, radykalne rozumienie ideału miłosierdzia chrześcijańskiego¹⁹.

Akcja filmu rozpoczyna się w 1950 r., kiedy działalność Matki Teresy jest już znana. Do biskupa urzędującego w Kalkucie przybywa młody ksiądz z Watykanu, który ma zaznajomić się z działalnością zakonnicy ubranej nietypowo, bo nie w habit, ale białe *sari*. Zaraz po wyjściu z lotniska uderza go przerażający widok ludności indyjskiej, która jest wychudzona, głodna i żebrze o jedzenie. Chwilę później pokazany zostaje obraz Matki Teresy, która wpuszcza chłopów

¹⁶ Zob. *Matka Teresa*, reż. F. Costa, 19.10.2003 (data premiery światowej).

¹⁷ Zob. *Matka Teresa*: <http://www.filmweb.pl/film/Matka+Teresa-2003-150785/descs> (dostęp 3.08.2020).

¹⁸ Zob. *Matka Teresa*: <http://kultura.wiara.pl/doc/3418120.Matka-Teresa> (dostęp 4.08.2020).

¹⁹ Por. A. Dylus, W. Łydka, *Miłosierdzie*, w: red. A. Zuberbier, *Słownik teologiczny*, Katowice 1998, s. 288-292.

indyjskich do swojego ośrodka. Wychowuje w nim, wraz z innymi siostrami, pięćdziesięcioro dzieci, a rozwścieczeni chłopci zabierają im prawie całą żywność: ryż, cukier i mąkę. Siostra jednak nie denerwuje się, od razu wybacza napastnikom, co powoduje, że dowódca chłopów zostawia w ośrodku kilka worków z ryżem. Świadkiem zdarzenia jest przybyły wcześniej ksiądz z Watykanu, który wszystko utrwała na fotografii. Nie przyznaje się, że jest księdzem, wygląda raczej jak dziennikarz. Pyta Matkę, jak utrzymuje dzieci, skąd bierze pieniądze i sponsorów na dofinansowanie swojej działalności. Teresa odpowiada, że pieniądze same przychodzą, bo Pan Bóg nad wszystkim czuwa. Ksiądz chcąc wyciągnąć informacje o życiu Matki Teresy dopytuje, czy to jej rodzicielka kazała córce zostać zakonnica; ta jednak temu zaprzecza.

W tym momencie reżyser przenosi widza do 1918 r., do Skopie, gdzie wychowywała się mała Agnes Gonxha Bojaxhiu²⁰. Poprzez retrospekcję Fabrizio Costa przedstawia radosne i przepełnione miłością życie pięknej blondyneczki Gonxhy, której imię oznacza *pąk róży*. Jej ojciec, zaangażowany w działalność polityczną Albanii, chciał chronić wyzyskiwanych chłopów, ale został otruty. Po jego śmierci wdowa wychowywała córkę w wierze katolickiej. Z czasem w sercu Agnes zaczęło dojrzewać pragnienie wyjechania na misje. Czytała żywoty misjonarzy i była zachwycona ich postugą. Wolno powiedzieć, że jej misyjne powołanie zrodziło się pod wpływem przekazów medialnych, a dokładniej prasowych. Krótka sekwencja dobrze więc akcentuje formacyjne znaczenie mediów katolickich inspirujących do podejmowania heroicznych wyzwań. Ostatecznie w wieku osiemnastu lat powiedziała matce o swoim pomysle i została przez nią pobłogosławiona na nową drogę życia. Opuściła dom rodzinny, wstąpiła do zakonnego Instytutu Błogosławionej Dziewicy Maryi i wyjechała do Indii²¹. Już nigdy więcej nie zobaczyła się z matką

²⁰ Zob. *Matka Teresa*, reż. F. Costa, dz. cyt.

²¹ Zob. *Instytut Błogosławionej Maryi Dziewicy*: http://www.wikiwand.com/pl/Instytut_B%C5%82ogos%C5%82awionej_Dziewicy_Maryi (dostęp 9.08.2020).

i z siostrą. Retrospekcja kończy się i widz po raz kolejny widzi Matkę Teresę rozmawiającą z księdzem przybyłym z Watykanu²².

Kolejne sceny również są przywołaniem przeszłości. Ilustrują drogę Matki Teresy przed założeniem nowego zgromadzenia. Pokazują okres, kiedy Agnes zarządzała szkołą z internatem w Entally. Uczyło się w niej i mieszkało wówczas ponad 300 dziewcząt. Podczas podróży do Dardżyling na coroczne rekolekcje zobaczyła przerażającą nędzę ludzi. Impulsem wywołującym żal i rozpacz nad losem tubylców był obraz umierającego na środku peronu staruszka, przy którym nikt się nie zatrzymał, by dać mu choć odrobinę wody. Właśnie po tym wydarzeniu Matka Teresa usłyszała w sercu głos tzw. powołania w powołaniu²³.

Pomysł pracy charytatywnej Matki Teresy nie spodobał się przełożonej zakonu loretanek. Uważała ona, że niegodne jest, aby wykształcona zakonnica posługiwała w slumsach. Urzędujący w Kalkucie biskup odroczył decyzję o zajęciu się sprawą na rok. Po jego upływie Matka Teresa wierna swej wizji ponownie zwróciła się do biskupa o decyzję. Tym razem dostała pozwolenie na opuszczenie zakonu loretanek, umorzenie ślubów zakonnych i zostanie osobą świecką. Nie zgodziła się na takie rozwiązanie sprawy, twierdząc że przyjęła śluby zakonne i dalej chce posługiwać jako siostra zakonna, ale wśród ubogich i potrzebujących. Ostatecznie w 1948 r. Kongregacja ds. Rozkrzewiania Wiary pozwoliła Matce Teresie na rozwinięcie działalności charytatywnej.²⁴ W 1950 r. powstało Zgromadzenie Misjonarek Miłości; jego charyzmat cechowała praca w duchu ubóstwa i radości na rzecz najbiedniejszych z biednych, mieszkających w dzielnicach nędzy, specjalny ślub miłości wobec ubogich, działalność bez instytucji, szpitali i dużych przychodni (praca wśród porzuconych,

²² Zob. *Matka Teresa*, reż. F. Costa, dz. cyt.

²³ Tamże.

²⁴ Zob. *Matka Teresa z Kalkuty*: https://pl.wikipedia.org/wiki/Matka_Teresa_z_Kalkuty (dostęp 4.08.2020).

samotnych i najuboższych)²⁵. Wraz z Matką Teresą śluby złożyło 12 innych kobiet, w tym jej były uczennice zafascynowane misją swej nauczycielki i wychowawczyni²⁶.

Analizowany film pokazuje przede wszystkim przeciwności, które spotkały Matkę Teresę oraz jej współpracowników. Chciała dawać światu dobro i miłość Jezusa, a bywała ostro krytykowana. Jej działalność nie podobała się głównie konserwatywnej części ludności indyjskiej, która uważała, że zgromadzenie Misjonek Miłości nawraca ubogich na katolicyzm. Kolejnym argumentem był fakt, że nie starała się rozwiązać całościowo problemu biedy, ale walczyła tylko o prawo najuboższych do godnej śmierci. Problemem stało się również przyjmowanie darowizn. Matka Teresa przyjęła dużą kwotę pieniężną od Charlesa Keatinga, który był oszustem i okazało się, że pieniądze ofiarowane zakonniczy były kradzione. Wówczas ksiądz, który wraz z nią prowadził misję szerzenia miłosierdzia Bożego, rozpoczął pracę nad zatwierdzeniem organizacji zrzeszającej ośrodki na całym świecie, otwarte z inspiracji Misjonarki Miłości do pomocy ubogim. Dzięki instytucjonalnemu zabezpieczeniu wszystkie czeki i datki wysyłane do zgromadzenia Sióstr Misjonek Miłości mogły być bez problemów realizowane²⁷.

Mimo wielu przeszkód i przeciwności działalność Matki Teresy dynamicznie się rozszerzała. Na całym świecie zaczęły powstawać nowe ośrodki misyjne, w których pomagali wolontariusze. Z czasem pojawił się kolejny pomysł. Polegał na zbudowaniu tzw. Miasta Pokoju, czyli miejsca, w którym mogliby żyć oraz pracować ludzie trędowaci²⁸. Było to przedsięwzięcie trudne do zrealizowania. Badany film wyraźnie pokazywał, że dla Boga nie ma rzeczy niemożliwych,

²⁵ Zob. *Misjonarki Miłości*: <http://zakony-na-swiecie.blogspot.com/2013/09/misjonarki-miosci.html> (dostęp 3.08.2020).

²⁶ Zob. *Matka Teresa*, reż. F. Costa, dz. cyt.

²⁷ Tamże.

²⁸ Zob. M. Gryczyński, *Potęga miłości- bł. Matka Teresa z Kalkuty*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2012/Przewodnik-Katolicki-9-2012/Wiara-i-Kosciol/Potega-milosci-bl-Matka-Teresa-z-Kalkuty> (dostęp 3.08.2020).

bo Miasto Pokoju rzeczywiście powstało²⁹. Nie oznaczało to jednak końca charytatywnych inicjatyw dynamicznej zakonnicy. Kolejne sekwencje filmu przedstawiały to, że Matka Teresa udała się na audiencję do papieża Jana Pawła II. Podczas jazdy taksówką zobaczyła wielu bezdomnych w Rzymie. Zaproponowała więc papieżowi założenie ośrodka pomocy w Watykanie, na co Jan Paweł II wówczas się nie zgodził³⁰.

W 1979 r. Matka Teresa otrzymała Pokojową Nagrodę Nobla. Pieniądze, które wtedy otrzymała, przeznaczyła na wybudowanie 200 nowych domów dla podopiecznych³¹. W przemówieniu podkreśliła m. in. swoje stanowisko dotyczące aborcji: „każdy człowiek, który akceptuje aborcję, uczy ludzi nie miłości, ale używania przemocy po to, by osiągnąć zamierzony cel”³². Nie chciała uroczystego obiadu, który miał być dla niej przyszykowany. Stwierdziła, że za te pieniądze można zrobić coś więcej. Ostatecznie fundusze z bankietu, który się nie odbył, trafiły do Matki Teresy jako dar dla najbardziej potrzebujących³³. Z Oslo akcja badanego obrazu przenosi się do Watykanu, gdzie Jan Paweł II wręcza nowej noblistce klucz do budynku dla bezdomnych, o który prosiła³⁴.

Końcowa część filmu pokazuje pogorszenie stanu zdrowia Matki Teresy i jej powolne odchodzenie z tego świata. Aż do końca swoich dni była wierna idei ubóstwa, sprzeciwiała się wszelkim formom zakładania instytucji i organizowania kosztownych spotkań. Prosiła, by pieniądze dane jej zgromadzeniu trafiły do prawdziwie potrzebujących. Ostatnie sceny filmu ukazują ludzi, którzy uczyli się przy niej niesienia innym miłości i pokoju. Są wśród nich siostry misjonarki

²⁹ Zob. *Matka Teresa*, reż. F. Costa, dz. cyt.

³⁰ Tamże.

³¹ Zob. *Fenomen Matki Teresy z Kalkuty*, <http://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/677990,Fenomen-Matki-Teresy-z-Kalkuty> (dostęp 3.08.2020).

³² Zob. T. Sotowska, *Matka Teresa z Kalkuty- Anioł ubogich*, <https://stacja7.pl/swieci/matka-teresa-z-kalkuty-anioł-ubogich/> (dostęp 3.08.2020).

³³ Zob. *Matka Teresa*, reż. F. Costa, dz. cyt.

³⁴ Zob. *Matka Teresa z Kalkuty- Anioł ubogich*, art. cyt.

miłości, księża, lekarze oraz osoby świeckie. Każda z tych osób jest radosna i odmieniona przez spotkanie z wielką świętą³⁵.

Film *Matka Teresa* jako przekaz medialny sugestywnie przekazuje dynamizm rzeczywistości religijnej. Trafnie pokazuje świętość jako proces, drogę, dojrzewanie, zmaganie z trudnościami. Ukazuje świętą w jej codziennej służbie biednym i strudzonym ludziom. Zilustrowane wydarzenia, choć może trudno w to uwierzyć, są autentyczne, a sama postać Matki Teresy, zagrana przez znakomitą aktorkę Olivię Hussey,³⁶ nie jest cukierkowa i przekoloryzowana, lecz niezwykle wiarygodna. Analizowany film to dzieło monumentalne nie tylko ze względu na treść, ale i na formę; trwa bowiem trzy godziny, co może stanowić pewną niedogodność utrudniająca percepcję i prawidłową interpretację wszystkich scen i sekwencji. Badany obraz mocno akcentuje potrzebę miłosierdzia we współczesnym świecie pogrążonym w ideologii materializmu i hedonizmu.

3. Listy Matki Teresy

Obraz bardzo podobny do powyżej opisanego został przedstawiony w filmie *Listy Matki Teresy*³⁷. Różni się on od filmu *Matka Teresa* tym, że historię o wielkiej świętej opowiada nie lektor, a ojciec Celeste van Exem, do którego Matka Teresa pisała listy przez prawie pół wieku. To właśnie z nich widz dowiaduje się, co naprawdę czuła i myślała założycielka Misjonarek Miłości. Reżyser mocno podkreślił aspekt duchowy chrześcijańskiego miłosierdzia, umieszczając na początku filmu scenę z 1998 r., w której pewna młoda Hinduska została uzdrowiona z guza brzucha, po modlitwie do Boga za wstawiennictwem Matki Teresy. Wydarzenie to było pierwszym krokiem do rozpoczęcia procesu beatyfikacyjnego słynnej zakonnicy. Zwrócono również uwagę na tzw. okres ciemności, który według jej ojca duchownego rozpoczął się już w drugim roku posługiwania w slumsach Kalkuty,

³⁵ Zob. *Matka Teresa*, reż. F. Costa, dz. cyt.

³⁶ Zob. *Olivia Hussey*: <http://www.filmweb.pl/person/Olivia+Hussey-56408> (dostęp 6.08.2020).

³⁷ Zob. *Listy Matki Teresy*, reż. W. Riead, 20.03.2015 (data premiery światowej).

a więc około 1948 r. i trwał aż do śmierci Matki Teresy³⁸. Pustkę, którą czuła Matka Teresa można odnaleźć prawie w każdym fragmencie jej listów, np. „Proszę o modlitwę – bo wszystko we mnie jest ścięte lodem. – Tylko ta ślepa wiara pomaga mi przetrwać, bo w rzeczywistości wszystko jest dla mnie ciemnością. Najważniejsze jest, aby naszemu Panu przypadła cała radość – ja naprawdę się nie liczę” (*Pisma*, s. 223)³⁹.

Mimo wszechogarniającej ciemności, wierna swemu powołaniu z poświęceniem oddała się służbie ubogim i chorym. Podobnie jak w pierwszym badanym filmie, tak i w tym pokazano najważniejsze wydarzenia dotyczące jej posługi w slumsach. Nie ma natomiast retrospekcji dotyczącej dzieciństwa Agnes⁴⁰. Pozostałe, najważniejsze fakty z jej biografii są zawarte w analizowanym filmie, lecz w nieco okrojonej wersji, o czym świadczy czas trwania ekranizacji, wynoszący 1 godz. i 54 min⁴¹. Matka Teresa na początku swojej posługi napisała w jednym z listów, iż nie myślała, że w swoim życiu będzie tak bardzo samotna. Tęsknota za Bogiem stanowiła dla niej największą życiową torturę, większą niż choroba i ból ludzi wokół niej umierających. Przeżywała ona cierpienia duchowe, których nie mogła porównać do najbardziej okrutnych cierpień ciała. Jednak o doświadczeniu pustki i ciemności nie chciała mówić na głos, całą uwagę kierowała na Boga, nie na siebie. Mrok, z którym się zmagала, był kluczowym elementem jej powołania⁴².

Na końcu filmu reżyser wplótł informacje dotyczące zgromadzenia założonego przez Matkę Teresę. Podkreślił, że od lat spada liczba

³⁸ Zob. *Duchowa oschłość Matki Teresy z Kalkuty*, http://www.dziennikpolski24.pl/artukul/2831084_duchowa-oschlosc-matki-teresy-z-kalkuty,id,t.html (dostęp 3.08.2020).

³⁹ Zob. Tamże.

⁴⁰ Zob. *Listy Matki Teresy*, dz. cyt.

⁴¹ Zob. *Listy Matki Teresy*, <http://www.filmweb.pl/film/Listy+Matki+Teresy-2014-691777> (dostęp 3.08.2020).

⁴² Zob. *Teresa i Tereska. Wokół listów Matki Teresy z Kalkuty*, <http://www.mie-siecznik.znak.com.pl/638-6392008krystyna-straczekteresa-i-tereska-wokol-listow-matki-teresy-z-kalkuty/> (dostęp 4.08.2020).

powołań do stanu duchownego oraz zgromadzeń religijnych, tymczasem zgromadzenie Sióstr Misjonarek Miłości notuje ich stały wzrost. W 1950 r. pierwsze śluby w tym zgromadzeniu przyjęło dwanaście sióstr. W 2014 r. było ich już ponad 4 000. Misjonarki Miłości prowadzą ośrodki dobroczynne w ponad 100 krajach na całym świecie.⁴³ Taki komunikat dobitnie podkreśla ogromną potrzebę rozwijania dzieł charytatywnych we współczesnym świecie, w którym przepaść między ubogimi a bogatymi stale się powiększa.

Rolę Matki Teresy w analizowanym obrazie powierzono Juliet Stevenson, która podobnie jak Olivia Hussey genialnie się spisała. Film *Matka Teresa* i obraz *Listy Matki Teresy* jako przekaz medialny przypominają widzowi o niezwyklej roli i znaczeniu wartości, którą stanowi świętość oraz wiara chrześcijańska znajdująca wyraz w dziełach i uczynkach miłosierdzia. Fabrizio Costa oraz Wiliam Riead nie idealizowali postaci świętej, pokazywali jednak prawdę o tym, że Matka Teresa chciała heroicznie służyć drugiemu człowiekowi, odrzuconemu, cierpiącemu, umierającemu. Taki przekaz jest niezwykle istotny wobec kłamliwych wizji życia zakonnego jako rzekomo bezproduktywnego i niepożytecznego oraz fałszywych poglądów na temat świętości redukujących ją do wymiaru osobistej, indywidualnej doskonałości z pominięciem aspektu społecznego, wspólnotowego i cywilizacyjnego.

* * *

W niniejszym artykule analizie badawczej zostały poddane trzy wybrane obrazy świętych zakonnic w kinematografii współczesnej. Niewątpliwie istnieje potrzeba opracowania syntetycznego, poświęconego fabularnym wizerunkom nie tylko świętych zakonnic, ale również kobiet, które osiągnęły świętość na innych niż mnisza drogach życia. Filmy religijne jako przekaz medialny przypominają o niezwykle istotnej wartości, którą stanowi świętość. Jej ekranowe obrazy ubogacają kulturę popularną, gdyż przedstawiają najszlachetniejsze

⁴³ Zob. *Listy Matki Teresy*, dz. cyt.

postawy moralne, co w dzisiejszym świecie swoistego chaosu etycznego bywa wyśmiewane i zapomniane⁴⁴.

Analizowane dzieła kinematograficzne stanowią także atrakcyjny przekaz medialny. Mają nowoczesną formę, pozytywną narrację, a czasem wręcz przygodową, sensacyjną fabułę. Interesująco i ciekawie ukazują wewnętrzne zmagania człowieka, motywacje wyboru dobra i zła. W tym sensie mogą stanowić medialny komunikat formacyjny, inspirujący do krytycznego oceniania własnego postępowania i poszukiwania własnych dróg doskonałości oraz powołania.

Filmografia

Historia świętej Rity, reż. G. Capitani, 2004.

Listy Matki Teresy, reż. W. Riead, 2015

Matka Teresa, reż. F. Costa, 2003.

Bibliografia

Dylus A., Łydka W., *Miłosierdzie*, w: red. A. Zuberbier, *Słownik teologiczny*, Katowice 1998, s. 288-292.

Lender-Gołębiowska M., *Piękne, Dobre, Prawdziwe. Obraz świętości kobiet na przykładzie polskich i zagranicznych filmów fabularnych z lat 2000-2015*, Warszawa 2018.

Łęcicki G., *Analiza filmu jako przekazu medialnego w świetle teologii środków społecznego przekazu*, w: G. Łęcicki, M. Butkiewicz, P. Drzewiecki, D. Jaszewska, *Film w perspektywie teologii mediów i edukacji medialnej*, Warszawa 2017, s. 9-41.

Łęcicki G., *Film religijny jako fenomen kulturowy, dzieło artystyczne oraz przekaz medialny*, w: red. M. Butkiewicz, G. Łęcicki, *Pokazać niewidzialne. Film religijny w perspektywie teologii środków społecznego przekazu i języka mediów*, Warszawa 2019, s. 9-92.

Łęcicki G., *Obraz kobiety w wybranych polskich filmach i serialach pierwszej dekady XXI wieku*, w: red. J. Smół, *Naprawdę jaka jesteś, nie wie nikt – obraz kobiety w języku i literaturze*, Poznań 2011.

Pitera Z., *Diabeł jest kobietą*, Warszawa 1989.

⁴⁴ Zob. W. Roszkowski, *Roztrzaskane lustro. Upadek cywilizacji zachodniej*, Kraków 2019, s. 276-282.

- Roszkowski W., *Roztrzaskane lustro. Upadek cywilizacji zachodniej*, Kraków 2019.
- Słomka W., *Świętość*, w: red. M. Chmielewski, *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin-Kraków 2002, s. 866-868.
- Spink K., *Matka Teresa. Autoryzowana biografia*, Lublin 2001.
- Zaleski W., *Święci na każdy dzień*, Warszawa 2008.

Netografia

- Duchowa oschłość Matki Teresy z Kalkuty*, <http://www.dziennikpolski24.pl/artukul/2831084,duchowa-oschlosc-matki-teresy-z-kalkuty,id,t.html> (dostęp 3.08.2020).
- Fenomen Matki Teresy z Kalkuty*, <http://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/677990,Fenomen-Matki-Teresy-z-Kalkuty> (dostęp 3.08.2020).
- Gryczyński M., *Potęga miłości- bł. Matka Teresa z Kalkuty*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2012/Przewodnik-Katolicki-9-2012/Wiara-i-Kosciol/Potega-milosci-bl-Matka-Teresa-z-Kalkuty> (dostęp ???).
- Historia św. Rity*, <http://kultura.wiara.pl/doc/1950890.Historia-sw-Rity> (dostęp ???).
- Instytut Błogosławionej Maryi Dziewicy*: http://www.wikiwand.com/pl/Instytut_B%C5%82ogos%C5%82awionej_Dziewicy_Maryi (dostęp 9.08.2020).
- Listy Matki Teresy*, <http://www.filmweb.pl/film/Listy+Matki+Teresy-2014-691777> (dostęp 3.08.2020).
- Matka Teresa*: <http://www.filmweb.pl/film/Matka+Teresa-2003-150785/descs> (dostęp 3.08.2020).
- Matka Teresa*: <http://kultura.wiara.pl/doc/3418120.Matka-Teresa> (dostęp 4.08.2020).
- Matka Teresa z Kalkuty*: https://pl.wikipedia.org/wiki/Matka_Teresa_z_Kalkuty.
- Misjonarki Miłości*: <http://zakony-na-swiecie.blogspot.com/2013/09/misjonarki-miosci.html> (dostęp 3.08.2020).
- Olivia Hussey*: <http://www.filmweb.pl/person/Olivia+Hussey-56408> (dostęp 6.08.2020).
- Radzyński P., *Św. Rita z Cascia (1381-1457) – orędowniczka w kłopotach*, <http://laurafilm.blogspot.com/2014/05/swieta-rita-z-cascia.html> (dostęp 6.08.2020).
- Solarewicz A., *Kochaj i walcz. „Święta Rita z Cascia”*, <http://myslkonserwatywna.pl/swrita/> (dostęp 3.08.2020).

Sotowska T., *Matka Teresa z Kalkuty- Anioł ubogich*, <https://stacja7.pl/swieci/matka-teresa-z-kalkuty-aniol-ubogich/> (dostęp 3.08.2020).

Teresa i Tereska. Wokół listów Matki Teresy z Kalkuty, <http://www miesiecznik.znak.com.pl/638-6392008krystyna-straczekteresa-i-tereska-wokol-listow-matki-teresy-z-kalkuty/> (dostęp 3.08.2020).

Vittoria Belvedere: <http://www.filmweb.pl/person/Vittoria+Belvedere-85214> (dostęp 3.08.2020).

Streszczenie

Obraz kobiety w filmie na przestrzeni lat uległ licznym przemianom. Od czasów, kiedy na ekranie można było zobaczyć elegancko ubrane damy, o nie-nagannych manierach. Aż do współczesnego wizerunku kobiety niezależnej, pracującej, a niekiedy wulgarnej. W tym zestawieniu należy zaznaczyć, że bez względu na panującą w obecnych czasach modę, żyły kobiety święte, były nimi siostry zakonne, ale także żony, matki oraz dziewice broniące swojej czystości. Faktem jest, że współczesna kinematografia wpływa na nierealistyczne postrzeganie rzeczywistości. Sfera obrazu, a tym samym filmu znacząco oddziałuje na psychikę i rozwój osobowości człowieka. Dlatego ważne jest, by na tle ówczesnie popularnych modeli kobiet, przedstawiać również te, które żyły wartościami katolickimi, a swoim przykładem pokazywały, jak osiągnąć wieczną radość bycia w niebie. W danym artykule metodę badawczą stanowi analiza oraz krytyka przekazów audiowizualnych.

Summary

The image of a woman in the film over the years has undergone numerous changes. From times when you could see elegantly dressed ladies with impeccable manners on the screen. Up to the contemporary image of an independent, working and sometimes vulgar woman. In this juxtaposition, it should be noted that regardless of the fashion prevailing in these times, the women were holy, they were religious nuns, but also wives, mothers and virgins defending their purity. The fact is that contemporary cinematography affects the unrealistic perception of reality. The sphere of the image, and thus the film, significantly affects the psyche and the development of the human personality. That is why it is important to present those who lived in Catholic values against the background of contemporary popular models of women and show how to achieve the eternal joy of being in heaven. In

a given article, the research method is the analysis and critique of audiovisual communications.

Słowa kluczowe: kobieta, zakonnica, świętość, film, kino religijne

Key words: woman, religious, nun, sanctity, film, movie, religious cinema.

Biogram

M. Lender-Gołębiowska: teolog, dziennikarz, pedagog, edukator medialny; doktorantka teologii środków społecznego przekazu w Instytucie Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa na UKSW w Warszawie; obszary badań naukowych: film, media, teologia mediów i komunikacji, edukacja medialna, nowy feminizm, teologia ciała; naukowo zajmuje się filmem, a dokładniej obrazem kobiety ukazany w współczesnych filmach fabularnych oraz tematyką edukacji medialnej, a także pedagogiką mediów. E-mail: monikalender@vp.pl.